Seyyahların Gözüyle 15. ve 16. Yüzyıl'da Gürcistan ve Çevresi *Georgia and its Environments in The Eyes of Travellers During the 15th and 16th Centuries*

Prof. Dr. İsmail H. DEMİRCİOĞLU

(ORCID.org/0000-0002-8155-8617)

Trabzon Üniversitesi \ Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi - Trabzon

Öz: Bu çalışmanın amacı, 15. ve 16. Yüzyıl'da Gürcistan'ı ziyaret eden bazı seyyahların eserlerinde Gürcistan ve çevresiyle ilgili gözlemlerini değerlendirmektir. Araştırmada seyahatname ve raporlarına yer verilen seyyahlar; Pietro Caterino Zeno, Ruy Gonzalez de Clavijo, Ambrogio Contarini, Giosafat (Josaphat) Barbaro, Vincentio d'Alessandri, Michele Membré ve Leonhard Rauwolf'dur. Bu seyyahların çoğunluğu Venedikli olup, kaleme aldıkları gözlemlerinde Gürcistan'la ilgili farklı tespitlerde bulunmuşlardır. Seyahatnamelerde, Gürcülerin dini, kadınları, savaşçılıkları, dış görünüşleri ve giyim temaları ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, 15. ve 16. Yüzyıl, Seyyahlar

Abstract: The purpose of this study is to evaluate observations of travellers visited Georgia and its environment during the 15th and 16th centuries. The names of travellers whose observations are examined in this research are Pietro Caterino Zeno, Ruy Gonzalez De Clavijo, Ambrogio Contarini, Giosafat (Josaphat) Barbaro, Vincentio d'alsandri, Michele Membré and Leonhard Rauwolf. The majority of these travellers are venetian and they made different observations in their works. The religious, women, combatants, appearance and clothing themes of Georgians are prominent in the documents of travellers,.

Keywords: Georgia, 15th and 16th Centuries, Travellers

Giriş

Büyük Kafkasya sıradağlarının güney tarafında yer alan Gürcistan, Rusça'da Gruzya, Gürcüce'de Sakartvelos, Batı dillerinde Georgia olarak adlandırılmaktadır.¹ Gürcülerin ataları sayılan Kolhis ve İberyia kabileleri M.Ö IV. Yüzyıl'da Kura Vadisi'nde İberyia ve Karadeniz kıyılarında Kolhis devletlerini kurdular.² Gürcüler sırasıyla farklı zaman dilimlerinde Roma, Pers, Arap ve Osmanlıların hakimiyetinde kalmışlardır. XIII. Yüzyıl'da Moğol istilası XV. Yüzyılın başında Timur'un seferleri sonucu Gürcistan Krallığı bölündü.³ Bölgedeki karışıklıklar ve diğer gelişmeler neticesinde 16. Yüzyıl'ın ortasında Gürcistan, Osmanlı ve Pers hâkimiyetini girdi. Bu dönemde Batı Gürcistan (Megrel, Gürel ve İmereti) Osmanlı, Doğu Gürcistan (Kartli ve Kaheti) ise Pers kontrolündeydi.⁴ Bölgedeki Osmanlı ve Pers hakimiyeti Gürcülerin bu iki toplumla yakın ilişkiler kurmasına zemin hazırladı ve bunun neticesinde

¹ Davut Dursun, "Gürcistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, 1996, s. 314.

² Sadık Müfit Bilge, "Gürcüler", *TDVİA*, C. Ek-1, 2016, s. 490.

³ *agm*, s. 490.

⁴ *agm*, s. 490.

Gürcü kökenlilerin gerek Osmanlı ve gerek Pers sarayında farklı roller üstlendikleri anlaşılmaktadır.

Gürcistan'ın ve çevresinin stratejik konumu bu ülkeyi her dönemde yabancıların gözünde ilgi odağı haline getirmiştir. Çeşitli vesilelerle Gürcistan ve çevresini ziyaret eden din adamı, tüccar, asker ve seyyahların bazıları bu bölgeyle ilgili gözlemlerini kayıt altına almışlardır. Seyahatnamelerde Gürcistan'la ilgili ilk gözlemlere Antik Çağ'da Yunan coğrafyacı Strabon'un (M.Ö.63\64-M.S.24) eseri olan Coğrafya (Geographica) kitabında rastlanılmaktadır. Eserin 11 numaralı kitabında Gürcistan'la ilgili iki bölüm yer almaktadır. Antik Çağ'dan itibaren Gürcistan ve çevresini ziyaret eden seyyahlar, bölgeyle ilgili gözlem ve değerlendirmelerin yazdıkları rapor ve kitaplarla kayıt altına almışlardır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 15. ve 16. Yüzyıl'da Gürcistan'ı ziyaret eden bazı seyyahların eserlerinde Gürcistan ve çevresiyle ilgili gözlemlerini değerlendirmektir. Araştırmada "Georgia Through Foreign Eyes" isimli internet sitesinde yer alan İngilizce metinlere dayalı olarak 15. ve 16. Yüzyıllarda Gürcistan ve çevresini ziyaret etmiş yedi seyyahın gözlemlerine yer verilmiştir.⁵ Bu seyyahlar Pietro Caterino Zeno, Ruy Gonzalez de Clavijo, Ambrogio Contarini, Giosafat (Josaphat) Barbaro, Vincentio d'Alessandri, Michele Membré ve Leonhard Rauwolf'dur. Bu seyyahların çoğunluğu Venedikli olup bölgeye elçi olarak gitmişlerdir.

15.Yüzyıl'da Gürcistan ve Çevresi

Bu bölüm 15. Yüzyıl'da Gürcistan'ı ziyaret eden 4 seyyahın gözlemlerini içermektedir.

Ruy Gonzalez de Clavijo:

15. Yüzyıl'da Gürcistan'la ilgili gözlemlerde bulunan seyyahlardan bir tanesi Ruy Gonzalez de Clavijo'dur. Ruy Gonzales de Clavijo Timur'un Divanı'nda 1403 ile 1406 yılları arasında Kastilya hükümdarı III Henry'nin büyükelçisi olarak görev yapan Kastilyan bir seyyah ve yazardır. Büyükelçinin tutmuş olduğu günlükler ile ilgili 1859 yılında Ruy Gonzales de Clavijo'nun "*Semerkand'da Timur'un Divanından Anlatıları*" başlıklı İngilizce metin hazırlandı.⁶ On bölümden oluşan kitapta, İspanya'dan başlayıp, Rodos, İstanbul, Trabzon, Erzincan, Azerbaycan, İran, Semerkant ve Tebriz'den geçilerek İspanya'da son bulan yolculuk boyunca yapılan gözlemler ve gezilen yerler hakkında bilgiler yer almaktadır.⁷ Seyyahın Gürcistan'la ilgili gözlemleri aşağıdaki gibidir;⁸

"Gürcüler dilleri farklı olsa da Yunanlılarla aynı dine sahip olan yakışıklı adamlardır... Bu sıralarda Gürcü kralı başkaldırdı ve Ermenistan, Erzurum (Asseron) Aumian bölgelerine girip Tebriz'e doğru yürüdü ve insanlar arasında büyük dehşete sebep olarak köyleri ateşe verdi. Yörenin beyi Ömer Toban adında bir şövalyeyi altı bin atlısı ile sınıra gönderip Tebriz halkının kendisine katılmasını istedi ve böylece on beş bin kişilik bir atlı ordusu oluşturdu. Tebriz dışına çıkıp Alatoa düzlüklerinde mevzi aldılar. (Gürcü) kralı bunu öğrendiğinde onlara gece saldırdı ve Tebriz'e kaçmayı başaranlar dahil büyük bir katliamla onları yendi. Bu Mağribiler (Moors) arasında o kadar büyük bir korkuya sebep oldu ki onlar seçilmiş ve adil anlamına gelen Mussulmans'nın kurlarsız insanlar anlamına gelen Kafir olarak adlandırdıkları Hristiyanlar tarafından fethedildiği için büyük bir utanç yaşadılar. Diğerleri bunu

⁵ (<http://foreigners-georgia.blogspot.com/2016/06/caterino-zeno-report-1471-1473.html>). (erişim tarihi: 13/11/2018)

⁶ (<http://foreigners-georgia.blogspot.com/search?q=Ruy+Gonzalez+de+Clavijo>). (erişim tarihi: 13/11/2018)

⁷ (<https://www.simurg.com.tr/embassy-to-tamerlane-1403-1406>). (erişim tarihi: 14/11/2018)

⁸ (<http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Ruy+Gonzalez+de+Clavijo>). (erişim tarihi: 14/11/2018)

Bey'in şanssızlığına bağlasa da asıl şanslı olduğu konu Timur Bey'in artık ölü oluşuydu".

Caterino Zeno:

Gürcistan'la ilgili gözlemlerini kaleme alan diğer bir seyyah ise Pietro Caterino Zeno'dur. Venedik elçisi olan Zeno, 1470'lerde Ak-Koyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın divanını ziyaret etmiş ve bölgeyle ilgili gözlemlerini kayıt altına almıştır.⁹ Elçinin resmi raporlarında Gürcistan'la ilgili aşağıda bilgiler de yer almaktadır.¹⁰

“Bu sebepten ötürü Alamur (Kars'ın Elvan Beyi], babasının dönenimden daha fazla panik halindeydi ve bütün Pers beylerini divanına çağırmasının ardından savaşçıları toplayıp ordusu ile İsmail'e doğru yürüyüşe geçmişti. Savaşmaya cesareti olmayan İsmail isimleri Alexander Bey, Gurguraber ve Mirabet olan ve kendisinin sınır komşuları olan Hristiyan Gürcü beylerinden yardım istedi. Alamur'a ezelden beri bir nefret duyan bu beyler onu devirip gücü ele geçirmek adına İsmail'e Alamur karşısında yardım etmeye karar verdi. Ve böylece her biri üç bin atlı olmak üzere toplamda dokuz bin cengâver askeri ona gönderdi. Bu insanlar eskilerden beri İberyahılar (Gürcüler) olarak anılırlardı ve Hristiyan oldukları için her zaman Trabzon önlerinde Türkler ile savaş halindeydiler. Gürcülerin kendisine yaptığı yardımlarla sahada on altı bin kişilik muhteşem bir orduya sahip olan İsmail, onları sevinç içinde hediyelerle karşıladı.

Böylece bir fırsat yakaladığı anda Alamur'la savaşma niyeti ile ilerdi. Tauris (Tebriz) ve Sumachi (Kafkas Dağları'nda) arasında büyük bir nehrin yanında karşı karşıya geldiler. Burada Alamur piyade ve atlılardan oluşan yaklaşık otuz bin kişilik ordusuyla kendisini korumaya alarak İsmail'in geçebileceği iki köprüyü işgal etmişti. Bunu düşmanı çıkacak yol bulamayıp birazda şansın yardımı ile onu savaşın ortasında bırakarak kendi rızasına karşı savaşmak zorunda kalması amacıyla yapmıştı.

Fakat ününü kaybetmekten korkan İsmail Alamur'un köprüleri işgal ettiğini gördü ve bulunduğu pozisyonda herhangi bir saldırıdan güvenli halde bekledi. Şansın yardımı ile nehirde sığ bir nokta bulup sessizce gece nehri geçti ve düşmana karşı gece ağır bir saldırıya geçerek büyük bir katliama yol açtı.

Bu olay olurken Kral'ın adamları yarı çıplak uyuyorlardı ve daha silahlarını ellerini bile süremeden sayısız silahlı ve gaddar asker tarafından parçalara ayrıldılar ve bunlar olurken bir kaç cesur yürekli Safevi (Suffaveans) askeri karşılık vermeye çalıştı. Fakat onlarda geri püskürtüldü ve diğerleri ile aynı kaderi paylaşmak zorunda kaldı. Ve bunun kadar korkunç bir gece baskını asla kayıtlara geçmemişti çünkü gecenin karanlığında savaş alanı silah sesleri ile aydınlandı ve katliamın sesi bütün bölgede duyuldu. Bunun üzerine bu büyük ordu daha düşmanı takip bile edemeden karmaşa içinde kaçtı. Alamur, bir kaç arkadaşı ile beraber güç bela Diyarbakır'a (Amir) kaçtı ve kendini şehirde güvence altına aldı.

Ve bu büyük orduya diz çöktürerek ününe ün katan İsmail savaş alanından topladığı bütün ganimeti kendine en ufak bir parça almaksızın adamları arsında bölüştürdü. Ertesi gün Tebriz'e (Tauriz) dayandı ve hiçbir dirençle karşılaşmadan şehri ele geçirip yağmaladı, karşı gelenleri kılıçtan geçirdi.

⁹ (<http://foreigners-georgia.blogspot.com/2016/06/caterino-zeno-report-1471-1473.html>). (erişim tarihi: 15/11/2018)

¹⁰ (<http://foreigners-georgia.blogspot.com/2016/06/caterino-zeno-report-1471-1473.html>). (erişim tarihi: 15/11/2018)

Çevre beyler ve halk kralın mağlubiyeti ve Tebriz'in ele geçirilmesinden o kadar korkmuştu ki her biri İsmail'e müttefiklik çağrısı gönderdi. Fakat Tebriz'in kuzeye doğru yukarısında yaklaşık iki günlük bir mesafede olan ve Katolik Hristiyanların yaşadığı Alangiacalai Kalesi ve kendisine bitişik bulunan on şehir ölümüne kadar beş yıl boyunca Alamur'a sadık kalmış ve ardından hazineleri ile beraber İsmail'e teslim olmuştur. Bu kaleyi almasının akabinde İsmail kendini Sofi adı altında Pers Ülkesinin hükümdarı ilan etmiştir".

Giosafat (Josaphat) Barbaro:

15. Yüzyıl'da Gürcistan'la ilgili gözlemlerde bulunan diğer bir yazar Giosafat (Josaphat) Barbaro'dur. Tüccar, seyyah ve diplomat olan Giosafat Barbaro Venedik'ten Orta Asya'ya ve civar bölgelere seyahatler yapmıştır. 1463'te Osmanlı Devleti Venediklilerle savaşa girince Venedik Senatosu Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile ittifak yapma çabası içine girer ve 1472'de Barbaro Pers elçisi olarak atanır. Pers bölgesini seyahatinde Gürcistan'ı da ziyaret eden seyyah, anılarını biriktirdiği "*Viaggi fatti da Vinetia alla Tana, in Persia*" isimli eserde¹¹ Gürcistan'la ilgili aşağıdaki gözlemlere de yer vermiştir;¹²

"Onların (Gürcülerin) saçları çok fazla gelirleri olan bizim baş keşişlerimizinkine benzer bir şekilde daire biçimindedir ve sakallarından daha uzun olan bıyıkları (çeyrek yard ölçüsünde) vardır. Başlarına üzerinde bir taç olan çeşitli renklerde şapka takarlar. Üzerlerinde kalça kısımları açık uzun elbise giyerler eğer böyle olmasaydı ata binmeleri pek mümkün olmazdı. Benzer şekilde giyinene Fransızları gördüğüm için onlara hak vermeden edemedim. Ayaklarında ve bacaklarında dizlerine kadar olan botlar vardır fakat bunların tabanları biraz tuhaftır; ayağa kalktıklarında topukları ve ayak parmakları yere değerken ayak ayalarının içi o kadar havada kalır ki çok rahat şekilde bir yumruğunuzu hiç canınız acımadan içerisinde geçirebilirsiniz. Böyle devam ederler fakat acı içinde yürürler. Eğer Perslerinde aynısını yaptığını bilmesem yalan söylediklerini düşünürdüm".

Ambrogio Contarini - Questo 1474 Bölüm 2

Araştırmamızda gözlemlerine yer verilen diğer bir Venedikli seyyah, tüccar ve diplomat olan Ambrogio Contarini (1429-99) Ak-Koyunlu Uzun Hasan'ın yönetimi altındaki Pers diyarı ile ilgili dikkate değer yazılar kaleme almıştır. Uzun Hasan ile bir ittifak yapmak isteyen Venedikliler Contarini'yi Pers diyarına diplomatik bir görev için göndermiştir. Contarini Şubat 1474'te yola çıkmış, orta Avrupa üzerinden Kiev ve Gürcistan'ı gelmiş ve Ağustos'ta Tebriz'e varmıştır. Seyahatlerini kaleme alan seyyahın gözlemlerinin farklı versiyonları bulunmaktadır.¹³ Eser, 1873 yılında İngilizce 'ye çevrilmiştir. Seyyahın gözlemleri aşağıdaki gibidir¹⁴

"1 Temmuz 1474'te Fasso (Phasis Irmağı) ağzına vardık ve deliler gibi davranan Megreller ile dolu bir bot bize yanaştı. Gemiye bırakıp bota geçtik ve buradan Kral Areta'nın (Aeëtes) namı diğer Zehirci Medea'nın yönettiği söylenen bir adanın olduğu nehrin ağzına geldik. Geceyi orada geçirdik ama o kadar çok sivrisinek vardı ki onlara karşı savunmasızdık.

İkinci gün ormanlarla çevrili ve nehir üzerinde bulunan bir şehir olan Asso'ya (?) doğru nehrin yukarılarına gittik. Nehir bir tatar yayının iki ucu kadar genişti. Şehre

¹¹ (<http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Giosafat+%28Josaphat%29+Barbaro+>). (erişimtarihi: 15/11/2011)

¹² (<http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Giosafat+%28Josaphat%29+Barbaro+>). (erişimtarihi: 15/11/2018)

¹³ (<http://foreigners-georgia.blogspot.com/search?q=Ambrogio+Contarini++Questo+>). (erişim tarihi: 15/11/2018)

¹⁴ (<http://foreigners-georgia.blogspot.com/search?q=Ambrogio+Contarini++Questo+>). (erişim tarihi: 15/11/2018)

vardığımızda önceden oraya yerleşip Müslüman olan Nicol Capello da Modone ve oraya yerleşip orada evlenen Cenevizli birinin Çerkez kölesi olan Marta adına bir kadınla tanıştım. Bana son derece iyi davranan Martha'da konakladım ve dördüne kadar orada kaldım. Fasso Beyi Bedian'dır (Bediani) ve Megrellere aittir. Tamamı üç günde gezilecek çok fazla bir toprağa sahip değildir ve alan genelde ormanlık ve dağlıktır.

Dördüncü günde yukarıda bahsi geçen Nicole Capello'yu rehber alarak Fasso'dan ayrıldık ve Mazo adında bir nehirden geçtik. Beşinci günde dağları ve ormanları aşarak Megrel Beyi Bendian'nın kaldığı yere akşam vardık. Bu prens divanı ile bir ağacın altındaki açıklığa kurulmuştu. Nicole tarafından ekselanslarına tanıtıldım ve onunla konuşmak istediğimi söyledim ve oda beni çağırttı. Eşi ve birkaç oğlu ile bir halının üzerinde oturuyordu ve beni önüne oturttu. Onunla konuşup hediyeleri sunduğumda bana zar zor teşekkür etti. Kendisinden bir rehber istedim ve oda odama döndüğümde bir tane alabileceğime söz verdi. Bana hediye olarak bir domuz kafası, kötü pişmiş küçük bir biftek ve berbat bir ekmek yolladı ki zorunda olduğum için onları yemekten başka çare yoktu ve bütün gün rehberi bekledim. Bu düzlükte şimşir benzeri, fakat ondan daha büyük olan birbirine eşit birçok ağaçla bunların tam ortalarında patika bir yol vardı. Bendian ellili yaşlarda yakışıklı bir adamdı ama deli bir adam gibi davranıyordu.

7'sinde ayrıldık ve dağlarla ormanları geçmeye devam ettik ve 8'inde Megrelya'yı Giorgiania'dan (Gürcistan'dan) ayıran bir nehirden geçtik ve çok fazla erzakımız olmadan çayırılıkta taze cimlerin üzerinde uyuduk. 9'unda üzerinde çok eski görününken bir kiliseyi (The Bagrat Katedrali?) barındıran ve tamamen taştan yapılmış bir kaleyi bulunduran bir tepe bulunan Kutaisi adında küçük bir şehre geldik. Daha sonra çok büyük bir nehri köprü ile geçip çadırlarda konakladık. Yukarıda adı geçen kale ve Pangrati (Bagrat) evleri Gürcü kralına aittir ve bu çayırılıkta yer alır. Vali tarafından evlere davet edildik ve ayın 11'nin tamamını orada geçirdik ama Megreller kadar çılgın olan Gürcülerden tarafından çok rahatsız edildik. Vali onunla yemek yememi istedi. Evine gittiğimde yere oturdu ve ben de onun yanına oturdum. Ayrıca hem onun hem de benim adamlarımda vardı. Bir deri önümüze masa örtüsü olarak serildi ve üzerinde koca bir kazan lahanayı pişirmeye yetecek miktarda bir yağ tabakası vardı. Kendi adetlerine göre hazırladıkları ekmek, turp ve bir parça eti önüme koydular ve bunların yanı sıra adını getiremeyeceğeyim başka lezzetsiz yiyeceklerde vardı. Kadehler elden ele gezdi ve beni kendileri kadar sarhoş etmeye çalıştılar ama ben içmediğim için beni aşağıladılar ve oradan zorlukla ayrıldım. Vali bana kralın olduğu yere varabilmek için bir rehber tahsis etti.

12'sinde ayrıldık ve dağlar ve ormanları geçip rehberle göre Kral Pangrati'nin (Bagrat) olduğu kalenin üzerine yapıldığı dağın yakınlarında bir çayırılıkta atlardan indik. Burada rehber krala haber vereceğini ve hemen geri geleceğini söyleyerek bütün ülkede beni gezdirecek olan diğer rehberle beraber ayrıldı ve bütün gece ormanın ortasında aç susuz korku içinde bekledik.

Ertesi gün (13 Temmuz) sabahın erken saatlerinde kralın iki adamı ile döndü ve onlar bana kralın Kutaisi gittiğini söylediler. Sahip olduklarıma teker teker bakıp kendisine iletmek istediğim şeyleri bir mektuba aktarmamı istediler böylece bütün ülkeden hiç bir şeye ödeme yapmadan geçebilecektim. Her şeyi, üzerimde ki kıyafetlerin bile bir kaydını aldılar ve bu bana çok tuhaf geldi. Kayıt işlemi bitince benden yalnız başıma ata binmemi ve krala tek başıma gitmemi söylediler. Beni rahat bırakmaları için elimden geleni yaptım fakat beni suiistimal etmelerinin ardından tercümanımı almama izin verdiler. Yiyecek ve ya içecek hiç bir şeyim olmadan kralın kaldığı söylenen Kutaisi kalesine doğru yola çıktım. Burada kral tarafından bütün gece bir ağaç altında bekletildim ve bana sadece azıcık

ekmekle balık gönderildi. Adamların diğerlerin gözetimi altında kaldı ve ben bir köye götürülüp rahibin evine yerleştirildim. Neler hissettiğimizi hayal edebilirsiniz.

Sabah (14 Temmuz) kral beni çağırttı. Kendisi divanında bir çok baronu ile yerde oturuyordu. Bana soru üzerine soru sordu ve bunların arasında dünyada kaç kral olduğunu bilip bilmediğim de vardı. Rastgele cevap verip on iki dedim ve bana kendisinden onlardan biri olduğunu belirterek doğru bildiğimi söyledi ve ekledi "benim ülkeme kendi kralından hiç mektup getirmeden mi geldin?" Ona mektup getirmememin sebebinin onun ülkesine gelmeyi planlamamış olmamdan kaynaklandığını fakat efendimiz Papa'nın, ki kendisi onu diğer krallardan biri olarak görmektedir, son derece taktir ettiğini ve ülkesinde gezmeme müsaade ederse kendilerine yazmaktan büyük onu duyacağımı belirttim. Bu onu mutlu etmişe benzedi ama bana tuhaf sorular sormaya devam etti ve anladığım kadarıyla beni buraya getiren o hilebaz rehber ona yanımda çok fazla değerli eşya olduğunu söylemişti. Ve doğrusunu söylemek gerekirse eğer olay bu ise buradan ayrılmama asla izin vermezler. Kralın adamları kayıt altına aldıkları eşyalarımın bir kaçını canları istediği gibi almıştı ve onları krala vermem konusunda da direndiler. Ayrılırken krala ülkesinden sağ selamet çıkabilmek için bir rehber versin diye yalvardım ve bana hem bir rehber verip hem de güvende olmamı sağlayacak bir mektup yazacağına söz verdi. Ondandırılıp ağacıma geri döndüm. Zar zor elde ettiğim rehber ve mektup için kralın yaverinin başının etini yemem gerekti.

14'ünde kraldan ayrılıp onun hakkında duydukları kötü yorumların ardından bir daha asla dönemeyeceğimi düşünen adamlarımın olduğu köye döndüm. Mesih'i görseler bu kadar sevinemezlerdi herhalde. Zavallı rahipte mutlu görünüyordu ve bana yiyecek bir şeyler hazırladı. O gece mümkün olduğunca uyuduk ve rahip bize yanımda götürmemiz için biraz ekmekle biraz da şarap verdi.

15'inde üçüncü kez rehberle beraber bu lanetli ülkenin ormanlarında ve dağlarında geçtik, geceleri su kenarında yeşillikler üzerinde uyuduk ve soğuktan ateş yaktık. 17'sinde aynı krala ait olan ve düz bir tepede yer alan ahşap kale Gorides (Gori) denen yere geldik. Yanından büyük bir nehir geçmekte ve oldukça güzel bir yerd. Rehber valiye geldiğim bildirir bildirmez içeri alındım ve hoş bir karşılama bekledim. Orada biraz bekledikten sonra bana kralın kendisine 26 rehberle ise 6 dukat ödememi emrettiğini yazdığını söyledi. Her ne kadar ona kralın beni ne kadar iyi karşıladığını ve zaten ona çoktan 70 dukat verdiğimi söylesem de bunlar hiç bir işe yaramadı ve gönülsüzce olsa da parayı verdim. Beni on dokuza kadar tuttu ve daha sonra ayrılmama izin verdi. Kaldığım süre boyunca oradaki kabadayılardan sanki daha önce hiç insan görmemiş gibi davranmaları son derece canımı sıktı. Yine de Gürcistan her ne kadar aynı adetlere, geleneklere, yaşam biçimine, dine ve kutlama yöntemlerine sahip olsa da Megrelya'dan daha iyi bir ülke. Yüksek bir dağdan ormanın içindeki bir kiliseye doğru indiğimizde burada kutsal anamızın mucizeler gerçekleştirebildiğine inanılan çok eski bir heykelinin bulunduğu ve bunun kırk calviri (rahip) tarafından korunduğu söylendi. Anlatmasının sadece okuyucuya eziyet olacağı birçok badire atlatıp birçok tehlikeden kurtulduğum bu lanet ülkenden bir an önce ayrılmaya can attığım için oraya gitmedim.

20'sinde Gorides (Gori)' den ayrılıp tekrar dağlar ve ormanların içinde yolculuk yapmaya devam ettik. Arada sırada evlere rastladık ve erzak aldık. Su ve atlar için otlat alan olan yerlerde konakladık ve taze otları kendimize yatak yaptık. Megrelya ve Gürcistan'ın tamamını bu şekilde seyahat ettik".

"12 Temmuz 1475'te tepelere yükseldikçe daha da sağlamlaşan bir kalenin üzerinde bulunan ve Tiphis (Tiflis) adında bir kralın sahip olduğu şehre ulaştık. Şehir çok büyük

olması ile ünlüymüş ama çoğu yok edilmiş. Geriye kalan insan topluluğu farklı grupları barındırmakta ve bunların çoğunluğunu da Katolikler oluşturmaktadır. Burada ayrıca bize barınma imkânı sağlayan Katolik Ermeniler ile de tanıştık.

15'in de Gürcistan'da dolaşırken (ki çoğu bölge dağlıktı) bir kaç köy geçtik ve nihayetinde bir dağın doruğunda bir kaleye rastladık. 18'inde Megrelya sınırlılarında dağlar ile çevrili ormanlık bir alanda Kral Pangrati (Bagrat) ile karşılaştık ve ona ziyarete gittik. Onunla oturup yememizi istedi ve onların geleneklerine göre deriden masa örtülenlerinin olduğu bir yer sofrasına oturduk. Yemeğimiz kızarmış et ve biraz da kötü pişirilmiş kümes hayvanından ibaretti; bunu haricinde bol miktarda şarap vardı çünkü bir misafire gösterebilecekleri en büyük saygının şarap ikramı olduğunu düşünüyorlardı. Yemek bittiğinde bir kol uzunluğundaki kadehlerden içip kafayı bulmayı başladılar ve sarhoş olanlar en çok saygı görenler olarak kabul edildi. Türkler (Uzun Hasan'ın elçileri) şarap içmedikleri için yarışmayı biz kazanıp erken ayrıldık ve bu yüzden epey ayıplandık. Kral uzundu ve kırklı yaşlarında idi, buğday tenliydi ve yüzünde bir tatar ifadesi vardı fakat yine de yakışıklı bir adamdı.

20'sinin sabahında buradan ayrıldık ve neredeyse tamamen dağlık olan Gürcistan'ın içlerine doğru seyahat etmeye devam ettik. Piyadeleri ve krala ait olan atlara binen süvarileri olan bir yüzbaşı ile Megrelya sınırında karşılaştık. Fakat kendisi bizi Megrelyalı Kral Bendia'nın (Bediani, Megrelya Beyi) ölümü yüzünden ülkede çıkan karışıklıktan dolayı biri daha fazla ilerlememiz konusunda uyardı. İçinde oklarımız ve yaylarımız olan iki kılıfımızı aldı ve ona birazda para vermemizi istedi. Ayrılmamıza izin verilmesinin ardından yoldan kaçabildiğimizce hızlı kaçtık ve saldırıya uğrama korkusu ile geceyi bir ormanda geçirdik.

23'nün sabahında Kutaisi 'ye giden dar bir geçitten geçerken köylülerin saldırısına uğradık ve öldürülmek ile tehdit edildik. Uzun müzakerelerden sonra Türk elçilerinin hediye taşıyan üç atını aldılar ve bu sadece ortalığı daha da karıştırdı. Ardından kendi paralarından olan yirmi dukat vererek, atların bazılarından ve yaylardan vazgeçmelerini sağladık ve böylece gitmemize izin verdiler. Daha sonra krala ait bir kale olan Kutaisi 'ye doğru ilerledik.

24'ünün sabahında köprüyle bir nehri geçmek zorunda kaldık ve saldırıya uğrayıp atların her biri için bir grosso (venedik parası) ödemek zorunda kaldık ve bu kesinlikle bizde çok fazla can sıkıntısına sebep oldu. Buradan ayrıldıktan sonra Megrelya'ya girdik ve ormanda konakladık. 25'inde bir bot aracılığı ile nehri geçip bir köye geldik ve burada Moresca isimli, Bendian Rahibesi ile karşılaştık. O bize iyi davrandı ve ekmek ile şarap ikram edip çayırıklara yakın olan bir yerde konaklamamızı sağladı.

26'sının sabahında ona yirmi altın dukat değerinde bir hediye vermek istedik. Bize teşekkür edip teklifi geri çevirdi fakat daha sonra söylenmeye başlayıp her ne kadar az paramız olduğunu söyleyip yalvarsak ta bir at için iki dukat istedi ve diğer vakalarda olduğu gibi yalvarmamız işe yaramadı. Her bir at için iki dukat ödemek zorunda kaldık. Bu da yetmezmiş gibi daha sonra hem hediye hem de ona bahşış vermemizi istedi ve doğal olarak güçlükle ayrılabilirdik. Kadının yaptıklarına bakılacak olursa elimizde hiç bir şey kalmaması gerekiyordu.

27'sinde birazımız at üzerinde birazımız bot aracılığıyla Fasso'ya yorgun argın bir vaziyette vardık. Daha önce bahsedilen Martha'nın evinde konakladık ve daha önce çektiğimiz çilelerin bir tesellisi olarak içinden geçmeyi planladığımız Kefe'nin (Kırım'da bir İtalyan kolonisi) Türkler tarafından ele geçirildiğini öğrendik. Ne kadar hayal kırıklığına

uğradığımızı hayal etmesi zor olmasa gerek. Nereye gideceğimizi bilemedik ve kaybolmuş gibi hissettik. Fakat Antakya (Antioch) Papazı Ludovico da Bologna, Rusya'ya Çerkezya (Circassia) ve Tataristan üzerinde gitmeye karar vermiş ve yol hakkında bilgi sahibiydi. Kendisi bizi bir kaç kez birbirimizden ayrılmamamız konusunda uyarda ve bende ona seyahati beraber gerçekleştirmemiş için yalvardım. Fakat bana herkesin kendi güvenlik önlemlerini alması gerektiğini söyledi. Bu cevap bana insafsız ve tuhaf göründü ve tekrar bu kadar acımasız olması için yalvardım fakat hiç bir işe yaramadı. Kendi ekibi ve Uzun Hasan'ın kendisine tahsis ettiği elçi ile gitme konusunda ısrar etti. Bunu görünce Marco Rosso ve onunla beraber olan Türk elçisiyle bir ayarlamada yapıp geri dönmeye çalıştım. Anlaşmaya varmış gibi göründüler ve iyi dileklerin bir göstergesi olarak birbirimizi dudaklarımızdan öptük ve onların sözlerine güvendim. İstişarelerin ardından Topraklarında Ahıska (Calcian) Beyi ve Osmanlıya sınırı olan Batum (Vati) bölgesi bulunan Gorgoara'dan geçmeye ve ona haraç vermeye karar verdiler. Bu yoldan geçmemiz gerektiğinde Fasso'da tanrının insafına kalmayı tercih ettim.

6 ağustos 1475'te Papaz kendi atına atladı ve bana bir iki bahane uydurarak kendi adamları ile yolculuğa başladı. Ertesi gün Marco Rosso ve Türk ve onlarla beraber olan birkaç Rus, önce Samachi(Şamahı, Şirvan) yolundan daha sonra da Tatar diyarında geçme niyetiyle Batum'a gitmek için ülkeyi atlarla ve botlarla terk ettiler. Ve böylece ben ve beş adamım beş parasız, güvenlik umudu olmadan ve nereye gideceğini bilmeyen resmen terkedildik. Neler hissettiğimizi sadece mantıklı bir insan anlayabilir. Bu kötü günde bir de şiddetli ve berbat bir ateşe yakalandım ve tedavi olan tek şey nehirden aldığım suyla, yulaf lapası ve nadirinde olsa ufak bir tavuktu. Bu şiddetli ateşe bilinç kaybı da eşlik etti ve bu sırada çok tuhaf şeyler söylediğim bana söylenendi. Bir kaç gün sonra üç adamım daha hastalandı ve Rahip Stephano hepimize yardım etmek için bizimle kaldı. Yatağım bana bir Cenovalı olup ayını yerde kalan Zuan di Valcan tarafında verilen acınası bir yatak örtüsünden oluşmakta ve hem yatak hem de nevresim görevi görmekteydi. Adamlarım ise sahip oldukları kumaş parçalarını kullanmak zorundalardı. Hastalığım Eylül'ün 10'na kadar sürdü ve beni öyle bir hale getirdi ki adamlarım öleceğimden neredeyse emindi. Ama şansımı Martha Hanım bana içerisinde yağlar ve belli otlar olan bir karşım uyguladı ve ondan sonra düzeldim. Fakat iyileşmemi bu yaban ellerde ölmemi istemeyen efendimize borçluyum ve bütün şükranlarım ona gitsin. Bir arada kalmayı başardıktan sonra hangi yol üzerinde gitmemiz gerektiğini tartışmak adına toplandık ve benim fikrime duydukları saygıdan Tatar diyarını geçmek için Şirvan 'ye (Şamahı, Şirvan) geri dönme konusunda hem fikir olduk. Bazıları Suriye üzerinden gidilmesini istedi fakat bunu sadece lafla yapamazdım ve sağlığımın düzelmesi için Fasso'da bir süre daha kaldım.

10 Eylül 1475'te atlarımıza bindik fakat daha ikinci milimizde ben daha ileriye aşırı zayıflık yüzünden devam edemedim. Beni attan indirip yere koydular ve orada biraz dinlendikten sonra Donna Martha'ya geri döndük ve 17'sine kadar orada kaldık. Sağlığımız biraz daha düzeldiğinde tekrar at bindik ve Tanrının adına yapmaya karar verdiğimiz yolculuğa tekrar döndük. Fasso'da Megrelce bilen bir Yunan ile tanıştım ve onu rehber olarak aldım fakat adamın bize yapmadığı numara kalmadı.

17'sinde tekrar at bindik ve bahsettim üzere Megrelya üzerinden dönerken epey bir zorluk çektik. 21'inde Kutaisi'deydik ve rehberim bana çok fazla zarara yol açtığı için onu kovmak zorunda kaldım. Hem biraz daha iyi hissetmek hem de bize eşlik edecek birilerini bulmak için 23'üne kadar Kutaisi 'de kaldık. Sonunda ne tanıdığımız ne de anlayabildiğimiz adamlarla yola çıktık ve korku içinde bazı dağları aşp 30'unda Tiflis'e vardık. Burada bitik bir halde bizi ve diğer birçok kişiyi son derece iyi bir şekilde karşılayan Katolik bir Ermeni kilisesinde atlardan indik. Rahibin bir oğlu vardı ve bu zamanlarda buralarda çok yaygın

görülen vebaya yakalanmıştı. Adamlarım ona arkadaşlık etmek için gittiklerinde o hastalığı benimle ilgilenen hizmetkârım Mapheo da Bergamo'ya geçirmiş ve o da hastayken iki gün boyunca bana bakmaya devam etmişti. Artık ayakta duramayacak hale gelip hastalığı anlaşılınca başka bir yere taşınmam tavsiye edildi. Gece atların tutulduğu yer mümkün olduğunca temizlendi ve birazcık samanla dekore edildikten sonra dinlenmem için bana tahsis edildi. Rahip Mapheo'nun daha fazla evinde kalmasına müsaade etmedi ve onu benim kaldığım yerin bir köşesine yerleştirdiler. Rahip Steohano onun başını bekledi fakat Efendimiz onu almaya niyetliydi. Daha sonra birçok duanın ardından başka bir mandıra geçerek aynı şekilde kalmaya devam ettim. Birazcık Türkçe anlayan ve bize hizmet etmeye devam eden yaşlı bir adam dışında kimse kalmamıştı. Fakat nasıl bedel ödediğimiz kolayca yargılanabilir. 21 Ekime kadar Tiflis'te kaldık ve ayrılacağımız gün kaderin bir cilvesi Antakya Papazı Ludovico'ya eşlik eden Türk elçisi geldi. Ondan Abkhazeti'ye (Bugünkü Abhazya) kadar gittiklerini ve orada soyulduklarını ve bu soygunun direk Papaza atfedilmesi gerektiğini söyledi. Bu yüzden bu olay Uzun Hasan'da çok büyük memnuniyetsizliğe yol açacağını belirterek onu kendi ülkesine dönmesi için bırakmak zorunda kalmış. Onu elimden geldiğince teselli ettim ve 21 Ekim'de oradan ayrıldık. Tiflis Bagratlı Kral Giorgiania'ya aittir. İki günlük yolculuğun ardından Uzun Hasan'ın sınırlarına girdik ve Şirvan'a doğru güzel bir ülkeden geçtik.

26 Ekim 1475'te onunla yollarımız ben Şirvan'a gitmek için Sivanza (O dönemde Kafkas Dağlarına hâkim ülke ismi) ülkesinden geçmek zorunda, o da kendi ülkesine gitmek zorunda olduğu için ayrıldı. Elçi sayesinde Şirvan'a kadar bir Türk İmamı elçim oldu. Ayrıldıktan sonra rehberle Uzun Hasan'ınkinden daha güzel ve verimli olan bir şehir Media'a kadar ilerledik. Burası genellikle düzlüklerden oluşmaktaydı. Burada vedalaştık".

16.Yüzyıl'da Gürcistan ve Çevresi:

Bu bölüm 16. yüzyıl'da Gürcistan'ı ziyaret eden 3 seyyahın gözlemlerini içermektedir.

Michele Membré:

Çalışmamızda gözlemlerinden yararlanılan diğer bir seyyah İtalyan Michele Membré'dir.¹⁵ Yazar Relazione di Persia isimli eserinde I. Şah Tahmasb Dönemi Safevi siyasi ve sosyal olaylarını incelemektedir (1539-1542)¹⁶. Eserde Gürcistan'la ilgili aşağıdaki gözlem ve betimlemelere rastlanmaktadır.¹⁷

"Bir tüccar kılığında Venedik'ten 1539'ların başında ayrıldı ve Girit, Kıbrıs ve Osmanlının kalbinden geçerek baharın sonlarına doğru Batı Gürcistan'a ulaştı. Megrelya, İmereti ve Kartli'de bir kaç hafta geçirdikten sonra Persli yetkililere kimliğini açıkladı Ermenistan'a yolculuk etti ve şanına uyacak şekilde Merend'e (Tebriz'in 45mil kuzey batısında yer alır) Şah Tahmasb'ın karargâhını kurduğu çadır alanına götürüldü. Şah tarafından hoş bir şekilde karşılanan Membré Türklere karşı Venediklilerin müttefikliğini dillendirdi Safevi divanında bir kaç ay geçirdi ve Pers divanını gözlemleme şansına erdi. 1540 yazında Membré 1542 baharının başlarında evine dönmeden önce Hormuz'daki Portekiz kolonisi, Hindistan ve Portekiz'e seyahatler gerçekleştirdi. Venedikli elçilerin gittikleri görevlerde kendi tasvirlerini sunmaları bir adettir ve Membré kendininkini

¹⁵ (<http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Michele+Membr%C3%A9%2C+Relazione>). (erişim tarihi: 16/11/2018)

¹⁶ Kaan Dilek-Çetin Altan, *Safevi Dönemi İran Tarihi Safevi Tarihinin Kaynakları*, Kadim Yayınları, Ankara 2011, s. 54.

¹⁷ (<http://foreigners-georgia.blogspot.com/2016/06/caterino-zeno-report-1471-1473.html>). (erişim tarihi: 15/11/2018)

(Relacionesini) Temmuz 1542'de sunmuştur. Bu doküman Membré'nin seyahat ettiği yerlerin muhteşem bir gözlemini sunmaktadır ve aşağıdaki metinde Gürcistan'da yaşadığı deneyimlerden bahsedilmektedir.

Daha sonra Adana ve Tarsus'tan aldığı pamuk yükleri ile bekleyen ve Kafka'ya (Kırında) gitmeye hazır halde bir gemi buldum. Gemidekilerin Türk ve Yunan tüccarlar olduğu söylendi, denizciler yunandı. Hemen gidip geminin kaptanı buldum ve onunla bir anlaşmaya vardım ve denizciler yunan oldukları için başları bana iyi davrandı. Ve hızlıca Angora'dan (Ankara?) aldığım ipekleri gemiye yükledim ve eşeğimi sattım. Ve daha sonra Kefe'ye doğru açıldık ve eğer yanılmıyorsam tarih 1539 Hazirandı ve direk Kefe'ye gittik; ters rüzgâr ve meltemlerle beraber yaklaşık 18 gün denizde kaldık. Şehirdeki boyacılar yüzünden burada çok fazla pamuk tüketilir. Aynı gün baş denizcisi Sinoplu Koca Reis olan ve Megrelya'ya gitmeye hazır tuz ve diğer ürünlerin yüklü olduğu başka bir Yunan gemisi ile karşıladım. Ertesi gün onu Atinalı berberde yakaladım ve beni de Megrelya'ya götürüp götürmeyeceğini sordum. Bana yardım etmekten memnun olacağını söyledi. Böylece üçüncü gün tiftikleri ve ipekleri gemiye yükleyip dördüncü günde denize açıldık ve yol boyu hep kara görüş açımız içinde kaldı ve 16-18 gün sonra Megrelya Kralı Dadian'ın topraklarında bulunan de Anaklia denilen bir yere ulaştık.

Burada gemilerin yüklü değilken üzerinde ilerlediği büyük bir nehir bulunmakta. Daha sonra gemi bahsi geçen kıyada demir atar ve bir market açıp takas ticareti yaparlar; kumaş verip kumaş alırlar. Megreller botlarıyla gemiye yanaşır ve her biri kendi kumaşını getirir. Ve böylece alışveriş yaparlar. Megrelya'nın bu bahsi geçen bölgesinde tuz yoktur. Deri, koyun postu ve diğer ürünler oldukça makbuldür. Yine bahsi geçen bu Megrel bölgesinde sarı reçine, keten, iplik, kanarya (canarine?) ve Zagem ipeği (doğu Gürcistan'da zagemi de denir) ve köle çok fazlaca satılmaktadır. Ertesi gün gemideki tuzlar boşaltıldı ve buradan da Rioni nehri üzerinde bulunan ve Culauropa (söz konusu dönemde Rioni civarına verilen isim) denilen bir yerde o günlerde kurulan pazarda satılmak üzere botlara yüklendi.

Bende bu botlarla pazarın kurulduğu yere gittim ve sekiz gün boyunca Rioni nehri adı verilen bir nehirde aralıksız seyahat ettik. Bahsi geçen nehrin iki tarafı da tamamen ağaçlarla kaplıydı düz bir alandı. Her gece karada konakladık ve sabah olduğunda sadece yelkenle ilerledik. Burada eğer yüzümü, bütün vücudumu ve ellerimi bir parça örtü ile kapatmasaydım asla bahsedemeyeceğim sinekler ve sivrisinekler vardı çünkü buradaki sivri inekler öyle bir türdü ki açık bir ten parçası gördü mü ona sanki kan alımı (flebotomi, hastalardan kan alma eylemi) sırasında kan fışkıran bir damar muamelesi yapıyorlardı.

Megreller bizim hiç bir şekilde değer vermeyeceğimiz paçavralarla güç bela giyiniyorlardı. Fakat hepsinin ayaklarının nasır tuttuğu bir gerçektir. Her biri başlarına çok ufak bir psikopos tacı takmıştı. Kuzeyde çok yüksek dağlar mevcuttu. Megrelli erkekler uzun kıyafetler giymekte ve deri tabanı olmayan ve her yeri koyun postundan imal edilmiş botlar giymektedir; başlarında çeşitli renklerde keçeler vardı ve hepsi sakalsızdı ve sadece İberyalılar (doğu Gürcüler) gibi uzun bıyıkları vardı. Böylece sivrisinekler yüzünden pazar yerine ulaşana kadar epey bir çile çektik. Bahsi geçen pazar Rioni nehrinin güneydoğusundaydı. Ormanın içinde düz bir alandı ve yine ahşaptan yaklaşık 50 ev vardı; burada halk genellikle Yahudi idi ve onlar genelde Megrelleri köle olarak alıp kendilerine dönüştürmekteydi. Megreller buna pek ses çıkardıklarını söyleyemem.

Ve pazarın toplandığı meydanda Aziz George'un bir kilisesi vardı; kubbesi bakırdandı ve iki tanede çan kulesi mevcuttu. İberyalıların (Gürcülerin) ayinlerini dışarıda gerçekleştiği alanda tahtadan bir direk bulunmakta ve buna iç ile dört hançer ile iki tane kılıç saplı haldeydi. Culauropa'da yaşlı bir Megrel hanımı ile evli olan Zane' adında Scio'lu

bir adamla tanıştım. Evinde kalmamı istediğinde Venedikli olan ve yine Megrelli bir kadın ile evli olan biri ile karşılaştım. Adı Bernardo Moliner'di ve yaklaşık kırk yaşındaydı; bana Venedikte bir değirmenci olduğundan ve burada iki erkek ile bir kız çocuğu olduğundan ve Megrelya'lı biri ile evli olduğundan bahsetti.

Şimdi bu pazara birçok fakir ve hiç para kullanmadan sadece kumaştan kumaşa takas için ipekleriyle beraber İberyalı (Gürcü) tüccarlar gelmektedir. Pazarın üç gün sürdüğü ve daha sonra dağıldığı söylemektedirler. Geriye sadece Yahudi aileleri ile 10-12 tane Megrelli aile kalmaktadır. Söylediğim üzere pazar yeri dağıldıktan sonra Trabzonlu Calojero isminde bir Yunanlı tüccarın eşliğinde Rioni nehrini bir botla geçtik ve Kral Baş Açık'ın (Bashi achuq) Kutaisi adı verilen İberya şehrine geldik.

Yaklaşık 21/2 gün yoldaydık ve hep bahçelerle çevrili yollarda seyahat ettik. Irmağı tahtadan bir köprü ile geçerek Kutaisi şehrine geldik. Şehrin yanından bir nehir geçmekte ve kuzeyde tepe üzerinde aynı zamanda bir kilisenin de olduğu taştan bir kale yer almakta ve diğer tarafta güney doğusunda kralın atlarını koşturduğu çayırılık bir alan bulunmaktadır. Ve nehrin yanında bir çok kubbesi olan taştan evlerin kralın adına yapıldığını söylenmektedir. Fakat adı geçen şehirde evlerin büyük bir bölümü tahtadandı ve birçok bahçe vardı.

Bana çok iyi arkadaşlık eden Trabzonlu kuyumcuların evine daha önce de bahsettiğim Calojero ile yerleştik. Şehirde her bir kumaş için 5 balya vergi ödenmektedir. Paraları Türk akçesine benzemekte ve tanka şeklinde adlandırılmaktadır. Üzerlerindeki mühür İberya (Gürcü) harfleridir. Kralın Anzavurlar adı verilen yaklaşık 7,000 süvarisi olduğu söylenmektedir. Anzavurlar bizden çok daha iri siyah bıyıkları ile traşlı sakalları olan erkeklerdir. Çok uzun elbiseler giymektedirler ve çorapları çok kalın bir pamuktan yapılmıştır ve çorapların üzerinde kumaştan dizlikler vardır, koyun postundan botlarla beraber yine çok kalın bir pamuktan kapitone gömlek giymektedirler ve bunun üzerine pamuktan bir panço ile tepede oldukça uzun keçeden bir şapka takarlar. Bu keçeler renklidir. Silahları, kılıç, mızrak, kalkan, ok ile yay, demir balta, zırh, yarım bir miğfer, tabaka şeklinde eldivenler, ipekler ile kaplanmış güzel atlardır, öyledirler ki bir ok onları delip geçemez. Böylece bir aznavur eğer savaş alanına giderse bu silahların hepsini kuşanır.

Kutaisi şehri çok ufaktır. 7-8 gün sonra dağlar ve ormanlardan dört günü çamurlu yollarda geçirerek Gori şehrine vardık ve buradan bir günlük mesafede bir dağın tepesinde neredeyse harabeye dönmüş bir kalenin yanından geçtik. Daha sonrasında tamamını Yahudilerin oluşturduğu yetmiş tane evin bulunduğu bir yere geldik. Buranın hemen yanından çok hoş bir kanal akmaktaydı. Böylece Gori şehrinin yanından bir nehir geçmektedir. Atlarla bahsi geçen nehri geçtik ve başka bir şehre girip Trabzonlu birilerinin evinde misafir olduk. Bu şehirdeki evlerin yarısı ahşaptan, yarısı toprakları ve geriye kalanı ise taştan yapılmıştır. Şehir ufaktır ve kuzeye doğru kısmen harabe bir kale vardır. Buranın kralı Kral Luarsab'dır ve aznavurlar adında kendi adamlarının deyimi ile yaklaşık 5,000 süvarisi vardır. Şehirde yaşayanların yarısı Ermeni diğer yarısı ise İberyalıdır (Gürcüdür). Sophie'den(Pers) gelen tuza burada yoktur. 8 gün kaldıktan sonra katırları yükledik ve Tiflis adı verilen bir şehre doğru Lori'li bir Ermeninin eşliğinde yola koyulduk. Şehrin Kral Luasarb'a ait olduğu söylenmektedir ve biz ona bir ila bir buçuk günde ulaştık. Tiflis şehri çok büyük fakat zamanında İberyalıların kendi aralarında çıkan savaşları yüzünde epey bir kısmı zarar görmüş. Böylece ertesi gün Lori'ye giden beş Ermeni'nin eşliğinde İberya'ya sınır komşusu olan Sophie şehirlerinin ilkinde (Şah Tahmasb'a ait) doğru yola çıktık. İmereti Kralı III. Bagrattı. Açık Baş (Başu açuk, Başaçık) Osmanlıların İmeretliler için kullandığı bir isimdi."

Vincentio d'Alessandri

Gürcistan'la ilgili gözlemlerde bulunan ve bunları daha sonra yayınlayan diğer bir kişi Venedik elçisi Vincentio d'Alessandri'dir. 1571-1574 yılları arasında İran'da bulunan¹⁸ seyyahın resmi kayıtları arasında Gürcistan'la ilgili aşağıdaki bilgiler yer almaktadır.¹⁹

“Kralın hizmetleri üçe ayrılmaktaydı; ilki kadınlar, Sultanların kızları ya da hareme kral tarafından getirilen ya da hediye edilen kadınlardır; bu yüzden hareme Seraglio, kadınların ikamet ettiği yer denir. Onların hepsi Gürcü ve Çerkez kadınlardır ve kral geceyi sarayda geçirdiği zaman onların yanında olur. Dışarda uyuduğu zaman onu giydirmek ve soyundurmakla gibi daha düşük görevleri olan köleler ona eşlik eder; sayıları yaklaşık kırk ila ellidir ve çadırlardan ve kilerden sorumludurlar.

Sultan Caidar Mirisce [Haydar Mirza], sultanın üçüncü oğludur. Babasının vekili olarak hareket eden ve 18 yaşında olan bu adam pek cüsseli olmamakla beraber son derece yakışıklıdır ve kusursuz bir görünüme sahiptir. Hitabet sanatında ve nezakette bir usta, aynı zamanda da çok iyi bir at binicisi olması ile beraber babasının kıymetlisidir. Savaş muhabbetti dinlemeye bayılmakta fakat pek e bu eylemi gerçekleştirebilecek gibi görünmemektedir. Bunun sebebi çok kadınsı ve efemine bir doğaya sahip olması olabilir. Yaşına göre çok bilgili ve vakur olmakla beraber devlet işlerinde son derece iyi anlamakta ve dünyada diğer hükümdarların kendi ülkelerini nasıl yönettiklerini hakkında bilgi sahibidir”.

Leonhard Rauwolf

Araştırmada gözlemlerine yer verilen son seyyah Alman Leonhard Rauwolf'dur. Alman bir doktor, botanikçi ve seyyah olan Rauwolf, 1582'de Irak, Lübnan, Suriye ve Filistin'e yaptığı gezilerle ilgili bir seyahat kitabı yayınladı. Rauwolf eserinde karşılaştığı Gürcüler ile ilgili çok küçük bir bölüm kaleme almıştır.²⁰ Bu bölüm aşağıdaki gibidir.²¹

"Muhteşem şehir Trabzon'un yanında Karadeniz'de (Euxine) konumlanmış Gürcü ülkesi yer almakta ve güneyde Ermenistan'ın üstlerine doğru uzanmaktadır. Bunlar son derece sivil ve de basit insanlardır fakat güçlü ve cesur savaşçılardır; diğer bütün azizlere saygı duyup onurlandırmalarına rağmen belki de kendileri gibi savaşçı olmasından ötürü Şövalye Aziz George'u kendilerine koruyucu aziz olarak görüp isimlerini ondan alırlar. Tüccarları sıklıkla Halep'e kervanlarla gelmekte ve görünüşleri ve vücut yapıları Perslilere benzemektedir; sadece biraz daha buğday tenli olan Perslilere göre daha beyazdırlar. Yine aynı onlar gibi kısa uçuşan paltolar ile geniş paltolar giymekteler. Kendi rahipleri ve papazları gibi her ne kadar bir iki konuda aynı olmasa da Yunanlıların yasalarını takip edip, onlarlar aynı şekilde yazı biçimi ile resmi daireleri kullanırlar. Rahipleri, Ermenilerde dâhil olmak üzere, evlenme hakkına sahiptirler fakat eşlerden birisi hayatını kaybettiğinde tekrar evlenemezler. Kudüs'te bile belli bölgelere sahiptirler ve resmi işlemlerini buralardan yürütürler ve bunların başında dirilmesinin ardından Meryem Ana'ya bir bahçıvan suretiyle tekrar görüldüğü yer olan Efendimiz İsa'nın kutsal tapınağını yakınlarındaki Mount Calvary kilisesi gelmektedir".

¹⁸ Dilek-Çetin, *age*, s. 55.

¹⁹ (<http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Vincentio+d%27Alessandri%2C+>) (erişim tarihi: 16/11/2018)

²⁰ (<http://foreigners-georgia.blogspot.c>). (erişim tarihi: 16/11/2018)

²¹ (<http://foreigners-georgia.blogspot.c>). (erişim tarihi: 16/11/2018)

Sonuç

Gürcistan, gerek bulunduğu coğrafi konum ve gerekse büyük devletlere yakın bir konumda olması sebebiyle farklı dönemlerde doğrudan veya dolaylı olarak asker, din adamı, tüccar, diplomat ve seyyahların ilgi odağı olmuştur. Farklı zaman dilimlerinde çeşitli vesilelerle bölgeyi ziyaret eden ve bu bölgeden geçen seyyahların bir kısmı Gürcistan'la ilgili gözlemlerini yayınladıkları rapor ve seyahatnamelerde yer vermişlerdir. Rapor ve seyahatnamelerde 15. ve 16. Yüzyıl'da bölge ve Gürcistan'la ilgili farklı tespitler yer almaktadır.

Bu araştırmada incelemesi yapılan rapor ve seyahatnamelerde Gürcülerin Hristiyanlığına ve dindarlığına vurgu ön plana çıkmaktadır. Tespitlerde Gürcülerin Aziz George'u hamî ve koruyucu olarak görmelerinin yanında, ona büyük saygı duydukları anlaşılmaktadır. Bunun yanında kutsal metinlerin Yunanca okunduğu ve ibadetlerin Yunan ekolüne göre yapıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Hristiyan Gürcülerin Müslümanlarla özellikle Türklerle mücadele halinde oldukları belirtilmektedir.

Batı'lı seyyahların gözlemlerinde dikkat çeken diğer bir unsur ise Gürcü kadınlarıdır. Gürcü kadınları Amazon kadın savaşçılara benzetilmekte ve Amazonlarda olduğu gibi kadınların da savaşlara katıldıkları ifade edilmektedir. Özellikle kadınların hızlı atlara bindikleri ve Müslümanlara karşı yapılan savaşlarda erkeklerin yanında mücadeleye katıldıkları belirtilmektedir.

Seyahatnamelerde tespit edilen bir diğer husus ise Gürcülerin şekil ve giyim konusudur. Gürcülerin uzun saçları ve sakallarından daha uzun bıyıklarının olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında, başlarında çeşitli renklerde şapkalar olduğu ve kalça kısımlarına kadar uzun elbiseler giydikleri ifade edilmektedir. Seyahatnamelerde dikkat çeken bir diğer husus ise seyyahların geçtikleri bazı bölgelerdeki Gürcülerin onlara yönelik saldırgan tutumlarıdır.

Kaynakça

- BİLGE, Müfit Sadık, " Gürcüler, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-1, 2016, ss. 490-493.
- DİLEK, Kaan-Çetin Altan, *Safevi Dönemi İran Tarihi Safevi Tarihinin Kaynakları*, Kadim Yayınları, Ankara 2011.
- DURSUN, Davut, "Gürcistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, 1996, ss. 314-316.
- <http://foreigners-georgia.blogspot.com/2016/06/caterino-zeno-report-1471-1473.html>.
- <http://foreigners-georgia.blogspot.com/search?q=Ruy+Gonzalez+de+Clavijo>.
- <https://www.simurg.com.tr/embassy-to-tamerlane-1403-1406>.
- <http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Ruy+Gonzalez+de+Clavijo>.
- <http://foreigners-georgia.blogspot.com/2016/06/caterino-zeno-report-1471-1473.html>.
- <http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Giosafat+%28Josaphat%29+Barbaro+>
- <http://foreigners-georgia.blogspot.com/search?q=Ambrogio+Contarini+-+Questo+>
- <http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Michele+Membr%C3%A9%2C+Relazione>

<http://foreignersgeorgia.blogspot.com/search?q=Vincentio+d%27Alessandri%2C+>

<http://foreigners-georgia.blogspot.c>